

บทที่ 1

บทนำ



พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ตรงกับนิยามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “ Ethnobotany” เป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญอีกสาขาหนึ่งของวิชาพฤกษศาสตร์ เป็นการศึกษาหาความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวกับพืช ศึกษาถึงชนิดพันธุ์พืชที่ถูกต้อง ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อพื้นเมือง ถิ่นกำเนิด ประโยชน์ หรือโทษของพืช ฯลฯ ตลอดจนวิธีการนำพืชเหล่านั้น ไปใช้ และสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของการใช้พืชพรรณประจำท้องถิ่นนั้นๆ การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ครอบคลุมถึงศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับหลายสาขาเช่น พฤกษอนุกรมวิธาน เกษศาสตร์ มานุษยวิทยา พฤกษนิเวศ ฯลฯ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพืชอาหาร ที่กลุ่มชนพื้นเมืองนำมาบริโภคเป็นผัก เราอาจเรียกพืชกลุ่มนี้ว่า “พืชผักพื้นเมือง”

พืชผักพื้นเมือง หมายถึง พืชที่มีขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ และ ชาวบ้านเก็บมาบริโภคเป็นพืชผัก อาจนำมาใช้ทั้งต้นหรือเฉพาะบางส่วน เช่น ยอดอ่อน ใบ ดอก และผล บางชนิดชาวบ้านนิยมนำรับประทานกัน จึงนำมาปลูกไว้ภายในบริเวณบ้าน เพื่อความสะดวกในการเก็บมาบริโภค บางชนิดเป็นวัชพืช ตามสวน ไร่ ท้องนา ที่รกร้างทั่วไป แต่ชาวบ้านสามารถนำมาบริโภคเป็นผักได้ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนพื้นเมืองกับการใช้ประโยชน์จากพืชนั้น ได้สืบทอดต่อกันมาหลายรุ่นผ่านการถ่ายทอดต่อมาโดยการบอกเล่าจากความทรงจำของชนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ไม่มีการจดบันทึก ไว้เป็นหลักฐาน ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมพื้นเมืองจึงขาดตอนหรือขาดตกบกพร่องขึ้นได้ง่าย โดยเฉพาะในชุมชนที่มีการพัฒนา โดยมีวัฒนธรรมเมืองหลวงไหลเข้ามา มีบทบาทแทนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่นับวันจะเสื่อมสูญไป

ในปัจจุบันนักวิชาการได้ตระหนักถึงความสำคัญ และความจำเป็นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ให้เสื่อมสูญไป จึงเริ่มงานด้านค้นคว้าวิจัย จดบันทึกความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชของกลุ่มชนพื้นเมือง ตามแบบแผนของการศึกษาวิชาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านอย่างจริงจัง ซึ่งก่อนหน้านั้นงานค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวกับการนำพืชมาใช้ประโยชน์จะเน้นแต่ความสำคัญและคุณค่าทางเศรษฐกิจของพืช เช่น การศึกษาพืชสมุนไพร- เครื่องเทศ พืชเส้นใย มากกว่าที่จะเป็นการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ซึ่งมีรูปแบบการศึกษาแตกต่างออกไป เช่น การศึกษาพืชผักพื้นเมืองตามชนบท ที่ได้จากการเก็บหาในธรรมชาติหรือจากป่า แตกต่างจากการปลูกในแปลงผักเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามพืชผักพื้นเมืองหลายชนิดที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน อาจจะมี สักขยาพกลายมาเป็นพืชผักเศรษฐกิจขึ้นได้ในอนาคต หากได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง

ในการศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาและสำรวจพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันตกของประเทศไทย มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ยังมีความหลากหลายของพรรณพืชอยู่สูง และประชาชนยังคงมีการบริโภคพืชผักพื้นเมือง ตลอดจนมีชนชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่อพยพมาอยู่ตามแนวชายแดนไทย-พม่า มีชนชาวมอญ และชาวมุสลิม อาศัยอยู่เป็นชุมชนเล็กๆ ในท้องถิ่นต่างๆ กลุ่มชนเหล่านี้มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและการบริโภคเป็นเอกลักษณ์ ของตนเอง

การศึกษาและวิจัยนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพืชผักพื้นเมืองหลายชนิดที่กระจายอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นชนบท เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยในสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจะทำให้ข้อมูลในเรื่องพืชผักพื้นเมืองของประเทศไทยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

เพื่อสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี ศึกษารูปร่างลักษณะข้อมูลทางพฤกษอนุกรมวิธาน ข้อมูลพื้นฐานอื่นๆ และจัดทำคำบรรยายลักษณะของพืชแต่ละชนิด

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาพืชผักพื้นเมืองตามความหมายดังที่กล่าวไว้ใน ย่อหน้าที่ 2 ของหน้า 1 โดยเลือกศึกษาและสำรวจในพื้นที่ 9 อำเภอ ของจังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ อ.ทองผาภูมิ อ.ศรีสวัสดิ์ อ.เมือง อ.ท่าม่วง อ.พนมทวน อ.หนองปรือ อ.บ่อพลอย อ.ไทรโยค อ.ห้วยกระเจา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย